

Кой е първият образ на библиотекар в литературата

Цветомира Миковска, докторант
УниБИТ, София

Who is the first character librarian in literature

Tsvetomira Mikovska, PhD student
ULSIT, Sofia

Abstract: *The report seeks to answer the question of who is the first character librarian in literature, examining the first literary works, emphasizing the Epic of Gilgamesh, considered the first work of fiction. Although there is no librarian character in this work, the report analyzes the extent to which other characters from it can be accepted as fundamental to the image. The character Neemia is reviewed for being described in the Bible as library compiler. The report also explores the notion of an archetypal image of a librarian today, paying special attention to the character Malachi in Umberto Eco's The Name of the Rose. The portrait characteristics; speech characteristics; internal monologue; attitude of others towards him and vice versa and the professional competence of Malachi are considered. Conclusions are drawn regarding the relationship between society and the library profession.*

Keywords: *archetype, Bible, character, Epic of Gilgamesh, librarian, literary work, literature, The Name of the Rose*

Резюме: В доклада се търси отговор на въпроса кой е първият образ на библиотекар в литературата, като за целта се разглеждат първите произведения, наблягайки на „Епос за Гилгамеш“, считан за първо произведение на художествената литература. Въпреки че в това произведение няма персонаж библиотекар, се анализира доколко други персонажи от него може да бъдат приети като основополагащи за образа. Разглежда се как е представен Неемия в „Библията“, като съставител на библиотека. Докладът изследва още представата за архетипен образ на библиотекар днес, обръщайки специално внимание на персонажа Малахий от „Името на розата“ на Умберто Еко. Разглежда се портретната характеристика, речева характеристика, вътрешен монолог, отношение на другите към него и обратното и професионалната компетентност на Малахий. Правят се изводи за връзката между обществото и библиотечната професия.

Ключови думи: архетип, библиотекар, Библията, Епос за Гилгамеш, Името на Розата, литература, образ, произведение

Въведение

Кой е първият образ на библиотекар в литературата? Това е въпрос, който ще ни разясни има ли архетип на библиотекаря, от който са произлезли сегашните образи. Все още няма проучване, което да дава категоричен отговор, затова за целите на настоящото изследване ще започнем от това кое е първото произведение на художествената литература и има ли образ на библиотекар в него, след което ще разгледаме най-популярните образи, които масово се считат за архетип.

Кое е първото произведение на художествената литература

Имаме сведения за писмени произведения от третото хилядолетие преди новата ера. Голяма част от тях, разбира се, не е оцеляла. Тези писания включват египетската „Книга на мъртвите“, книгите на Петокнижието и шумерската поезия и епос. Много е трудно да се датират категорично, така че да се разбере кое е първо би било трудно.

Ако гледаме произведения, които все още се четат днес, най-ранните би трябвало да бъдат петте книги от еврейската Тора и първите пет от християнската Библия („Битие“, „Изход“, „Левит“, „Числа“, „Второзаконие“, известни общо като „Петокнижието“). Повечето учени смятат, че тези книги са написани между XV и X век пр.н.е. Въпреки това, най-ранните оцелели версии на писанията датират само до около 200 г. пр. н.е.

Септуагинтата (понякога съкратена с LXX) е името, дадено на гръцкия превод на еврейските Писания. Септуагинтата води началото си от Александрия, Египет и е преведена между 300 – 200 г. пр. Хр. Септуагинтата също е била източник на Стария завет за ранните християни по време на първите няколко века сл Хр. Много от ранните християни говорят и четат гръцки, като по този начин те разчитат на превода Септуагинта за голяма част от разбирането им на Стария завет. Новозаветните писатели също се позовават основно на Септуагинтата, като по-голямата част от старозаветните цитати, цитирани в Новия завет, са цитирани директно от Септуагинтата (другите са цитирани от текстове на иврит). Гръцките църковни отци е известно, че също цитират от Септуа-

гинтата. Дори и днес източната православна църква се позовава на нея за ученията от Стария Завет. Някои съвременни преводи на Библията също така използват Септуагинта, заедно с еврейски ръкописи като източник за текста.

Най-широко считано за най-ранното художествено произведение, което все още се чете до днес, е „Епос за Гилгамеш“, шумерска епическа поема. Версията, която е оцеляла, е написана върху глинени плочки през VII век пр.н.е., макар и устната традиция със сигурност да може да се проследи много по-назад във времето. Епосът е клинопис, което е най-ранната известна (оцеляла) писмена форма.

„Епос за Гилгамеш“ е епична поема от древна Месопотамия. Датирана към третата династия на Ур (около 2100 г. пр.н.е.), тя често се разглежда като първата велика творба на литературата. „Епос за Гилгамеш“ започва с пет шумерски стиха за „Gilgamesh“ (шумерски за „Гилгамеш“), цар на Урук. Тези независими истории късно са използвани като материал за комбиниран епос. Първата оцеляла версия на този комбиниран епос, известен като „Старовавилонската“ версия, датира от 18-ти век преди новата ера и е наречена *Shūtur eli shargī* („Превъзхождайки всички други крале“). Само няколко таблета от него са оцелели. Късната „Стандартна“ версия датира от 13-ти до 10-ти век преди Христа и носи заглавието *Sha naqba īmuru* („Тоз, що видя дълбините“, в съвременните версии: „Тоз, що вижда неизвестното“). Приблизително две трети от този по-дълга, дванадесет таблетна версия са възстановени. Някои от най-добрите екземпляри са открити в руините на библиотеката на асирийски цар Ашурбанипал от 7-ми век пр.Хр.

През първата половина на историята се разказва за Гилгамеш, цар на Урук, и Енкиду, див човек, създаден от боговете, за да спре Гилгамеш от потискане на народа на Урук. След първоначална борба, Гилгамеш и Енкиду стават близки приятели. Заедно те пътуват до Кедрова планина и побеждават Хумбаба, нейният чудовищен пазител. По-късно те убиват Небесния бик, който богинята Ишар изпраща да накаже Гилгамеш за обидата. За тези действия боговете осъждат Енкиду на смърт.

През втората половина на епоса мъката от смъртта на Енкиду кара Гилгамеш да предприеме дълго и опасно пътуване, за да открие тайната на вечния живот. В крайна сметка той научава, че *„Животът, който търсите, вие никога няма да намерите. Защото когато боговете създали човека, те оставили смъртта да бъде неговия дял, а животът задържали в свои ръце“*.

Кои са образите на библиотекарите в първите произведения на литературата

Би могло да се спекулира, че в „Епос за Гилгамеш“, считан за първо произведение на художествената литература, се откроява образът на библиотекарят. Като например в Старейшините, които дават на Гилгамеш съвет, приемайки библиотеката като топос на мъдростта и предаването на знание. Съветите са нещо, което съвременният свят научава в най-голяма степен чрез четене, в днешния ден няма Съвет на Старейшини, към който да се обърнем с въпросите си, но една от основните роли на библиотекарят е именно това – да насочва всеки към верния отговор. Следователно може да се открие паралел между колективния образ на Старейшините и този на библиотекарят в неговия идеален образ, но не можем да отречем, че същата препратка би се получила и с други интелектуални професии – учител, лектор, доктор, писател и др.

Единственото споменаване на библиотека в Библията е във връзка с Неемия: *„13. Разказва се също в записките и споменните книги на Неемия, как той, като съставял библиотека, събрал разказите за царете, пророците и за Давида и писмата на царете за свещените приноси.“*

Неемия е един от малкото юдеи, които успяват да стигнат до завидно положение в персийското царство. Назначен като виночерпец на цар Артаксеркс I, той е доверен служител и съветник и дори носи определена отговорност за сигурността на царя. Едно от основните му задължения като виночерпец е да проверява дали виното, което царят пие не съдържа отрова. Тази висока служба го поставя между ограничен брой царски служители, които са допускани при царя в присъствието на царицата.

Докато служи на царя в неговия зимен дворец в Суса, Неемия научава сърцесъкрушаващи новини от Ерусалим – че портите и стените на града все още не са поправени, че храмовите служби се пренебрегват и че останалите там юдеи търпят присмех и угнетение. Неемия е толкова потресен от тези ужасни новини, че неговият плач, съпроводен с молитва и пост за Божията намеса, продължава четири дни.

Цар Артаксеркс вижда тъжното лице на Неемия и като разбира причините за това, му позволява да отпътува за Ерусалим, за да поправи положението. Също така, царят назначава Неемия за управител на Юдея, дава му препоръчителни писма до другите управители по пътя и осигурява за него конен ескорт.

Когато пристига в Ерусалим, Неемия оглежда градските стени и се подготвя да осъществи своята мисия. Той успява да привлече хората да се включат в работата, но среща жестока съпротива от страна на заобикалящите ги врагове – Санавалат – самарянина, Товия – амонеца и Гесим – арабина. Независимо от присмеха /4:3/, въоръжената атака /4:8/, физическата заплаха /4:11/ и измамните предложения за преговори /6:2 – 4/, упоритият Неемия и неговите работници завършват този огромен проект за 52 дни. Често принуден да работи с меч в едната ръка и с инструмент в другата, Неемия е пример за изключителна твърдост, която векове наред е била източник на вдъхновение за слабите. Малцина герои от библейската история демонстрират по-големи управленчески способности, организаторски качества и чистота на характера от Неемия. Той е запомнен като човек на храбростта, вярата и действието и се нарежда между най-доблестните патриоти на Израел. Неговото име означава „успокоение от Господа“ или „Йехова утешава.“

Неемия служи като управител на Юдея в продължение на 12 години, след което се връща в двореца на Артаксеркс /1:1; 13:6/. След кратък престой, той отново отпътува за Юдея, където призовава народа към покаяние.

След като Неемия е създал библиотека и е бил отговорен за нея, можем да заключим, че сред множество други названия, като виночерпец, управител и строител, той е бил и библиотекар. Но има една много твърда теза, която е в разрез с това твърдение, и

тя е, че след като той не е получавал възнаграждение, не може да се каже, че това е била негова професия, а по-скоро той може да бъде определен като хроникьор, създател и притежател на частна колекция книги. Друг голям контрааргумент, който стои пред това Неемия да бъде определен като първия образ на библиотекар в художествената литература, е това, че не може да се каже каква част от Библията е художествено произведение с измислени герои и каква – историческа хроника, описваща реални личности от далечното минало, тъй като това е обект на дългогодишни полемики по целия свят и мненията и изследванията на материята показват много неединодушни резултати.

Каква е представата за архетипен образ на библиотекар днес

Повечето популярни днес образи на библиотекар са от романи, публикувани през 80-те години, както и по-нови. Ако трябва да се определи кой от тях дава най-живата архаична представа за библиотекарите, то това е „Името на розата“.

Един от най-популярните романи на Умберто Еко, макар и завършен през 1980 година, дава художествена плът на една от най-ранните представи за професията, които имаме в днешно време – средновековен монах-библиотекар. Малахий е в центъра на мистериозните събития, разказани в романа, неговата библиотека е крепост на знанието, на която той се явява свиреп пазител. Само той решава кога е редът на една книга да бъде прочетена, само той има ключът към лабиринта от книги. Това поражда огромно любопитство. Един по един монасите успяват да се доберат до библиотеката, но всеки от тях е споходен от злощастие. В крайна сметка интригите около мистериозната библиотека водят до крахът на целия манастир.

Портретната характеристика на Малахий е следната: „...към нас се приближи библиотекарят, който, както вече знаех, се казваше Малахий от Хилдерсхайм. Опитваше се да придаде на лицето си сърдечно изражение, за да ни приветства, но аз не се съдържах и изтръпнах – изглеждаше много особен. Беше висок на ръст и въпреки че беше много слаб, крайниците му бяха дълги и грубовати. Вървеше с широка крачка, загърнат в черните одежди на ордена; в целия

му вид имаше нещо, внушаващо смут. Идваше отвън, качулката му бе все още вдигната и засенчваше бледото му лице, като придаваше нещо мъчително на големите му тъжни очи. Сякаш по лицето му бяха останали следи от много страсти, овладени от волята, но които като че ли бяха оформили тези черти и бяха престанали да ги одухотворяват. В чертите на лицето му преобладаваха смиреност и строгост, а очите му бяха толкова пронизателни, че един поглед бе достатъчен, за да пониже сърцето на тогова, който разговаряше с него, и да прочете и най-съкровениите му помисли; затова човек трудно можеше да устои на този изпитателен поглед и се изкушаваше да избегне втора среща с него.“

Макар да изглежда мистериозен и странен като личност, Малахий е представен като изключително компетентен библиотекар, който е известен с дълбоките си познания: „После цитира от някакъв текст, който не знаех, но който сигурно бе познат на Малахий“.

Чрез диалога на героя, Еко рисува представата на читателя за средновековната библиотека и създава илюзията, че Малахий е първообразът на библиотекаря, заради времевия период, в който е разположена историята. Диалогът на Малахий разяснява и каква е системата на работа на средновековния библиотекар:

— Библиотеката е създадена в дълбока древност – поясни Малахий – и книгите са записани по реда на придобиването, на дарението, според времето, когато са попаднали сред нашите стени.

— Сигурно не е лесно да се намерят – забеляза Уилям.

— Достатъчно е библиотекарят да ги знае наизуст и да знае коя книга кога е постъпила. А що се отнася до останалите монаси, те могат да се доверяват на паметта му. – Каза го, сякаш говореше за друг човек, а не за себе си; разбрах, че той имаше предвид длъжността, която в момента заемаше и която преди него е била заемана от стотици други, отдавна измрели, които си бяха предавали знанията един другиму.

Какво прави средновековната библиотека на Еко толкова пленителна? Тя е съкровищница, обвита в мистерия. Тя е лабиринт, приканващ читателите да потеглят на откривателско пътешествие. Когато францисканският монах Уилям от Баскервил и неговият

спътник, послушникът Адсо от Мелк, най-после проправят пътя си към библиотеката, е все едно са преминали вратите на Рая.

Мълвите, които се носят за библиотеката на Малахий, са фантастични: „...*през нощта някакъв монах понечил да влезе в библиотеката, за да търси нещо, което Малахий не искал да му даде, и видял змии, безглави хора, мъже с по две глави. За малко да полудее, докато излезе от лабиринта...*“.

Тайнственият библиотекар Малахий е главният заподозрян за убийствата, случващи се в библиотеката: „*Можем да подозираме и Малахий – като пазител на библиотеката, той открива, че някой е влязъл там, и го убива.*“, като съмнението на читателя към неговата вина постоянно е подклаждано от мистериозното му поведение, тайните входи, от които се появява, книгите, които отказва да даде, знанията, които отказва да довери. В крайна сметка Малахий се оказва положителен персонаж, след като самият той пада жертва на тайния заговор, в който е бил заподозрян. Отдадеността на Малахий към библиотеката и постоянната интрига около личността му създават един пълнокръвен и интересен образ на библиотекар, корените на който покълват в много произведения след това.

Заклучение

Въпреки че няма категоричен отговор кой е първият образ на библиотекар в литературата, има аргументи, че такъв персонаж може да бъде намерен още в „Епос за Гилгамеш“ и Библията. В реалността за първи библиотекар е считан Зенодот, гръцки граматик, литературен критик, омирски учен и първият библиотекар на Александрийската библиотека. Той също така е бащата на първото регистрирано използване на метаданни в библиотечната история. След като Зенодот е роден около 330 г. пр.н.е., можем да направим сметка колко стара е библиотекарската професия, съответно колко назад в литературата може да бъде намерен такъв персонаж. Писателите винаги са били в чест пряк контакт с библиотекарите, затова е напълно очаквано да пишат за тях. Съдейки по архетипния образ на Малахий в „Името на розата“, библиотекарят е интелигентна и мистериозна личност, но проследявайки образа в други произведения, той или тя може да е още помощник, приключенец или романтик.

Как една професия е увековечена в изкуството влияе пряко на възприятието на обществото за нея, затова колкото повече информация съберем и анализираме за образа на библиотекаря в литературата, киното и популярната култура като цяло, толкова по-добре може да изготвим стратегия за по-добър имидж на професията сред младите хора, които избират професионалния си път.

Източници:

1. **Библия**. 2001. български език. София. Библия или Книгите на Свещеното писание на Стария и Новия завет. – Ново ревизирано изд. – София : Фонд. Библейска лига и др., 2001. – 1541 с.
2. **Еко**, Умберто. Името на розата / Умберто Еко ; Прев. Никола Иванов. – [3. изд.]. – [София] : Бард, 2002 ([Хасково : Полиграфюг]). – 528 с.
3. **Pagowsky**, Nicole and Miriam Rigby, eds. The Librarian Stereotype: Deconstructing Perceptions & Presentations of Information Work. 2014. Chicago: Association of College and Research Libraries.
4. **White**, Ashanti. 2012. Not Your Ordinary Librarian: Debunking the Popular Perceptions of Librarians. Oxford, U.K.: Chandos Pub.

Линкове:

5. Библиотеки и библиотекарите в художествената литература, кино, телевизия, в Уикипедия https://en.wikipedia.org/wiki/Libraries_and_librarians_in_fiction
6. Списък с художествени персонажи библиотекарите на Уикипедия <http://www.librarything.com/list/314/all/fictional-librarians>
7. Статия на тема „Колко романи се публикуват годишно“ <https://mattwilkens.com/2009/10/14/how-many-novels-are-published-each-year/>
8. Статия за Септуагинтата <http://www.allabouttruth.org/bulgarian/septuagint.htm>

За връзка с автора:

Цветомира Миковска

e-mail: cvetomira.mikovska@gmail.com